

EVROPSKÁ VOLEBNÍ STUDIA EUROPEAN ELECTORAL STUDIES

Institut pro srovnávací politologický výzkum
Institute for Comparative Political Research

Roč. 1, č. 2, str. 214-230
Vol. 1, No. 2, pp. 214-230
ISSN 1801-6545

Název článku:

Volby do Stortingu 2005 – výzva norské politice?

**The 2005 Storting Election – a Challenge to Norwegian
Politics?**

Autor:

Vlastimil Havlík (44345@mail.muni.cz)

Abstract:

The article deals with the election to the Stortinget held in September 2005. This electoral contest has brought new elements into Norwegian political system: a new form of government composition, and possibly new patterns of party competition as well (restructuring of competing party-blocs, reinforcement of left-wing political parties' cooperation).

Keywords: *Norway, elections, party system, Norwegian Labour Party, bipolarization*

Projekt "Evropská volební studia" byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky "Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích" (kód 0021622407).

Úvod

Dne 12. září 2005 se uskutečnily v Norsku volby do jednokomorového¹ parlamentu – *Stortingu*. Vítězem voleb se stala opoziční sociálnědemokratická Strana práce (Det Norske Arbeiderparti, DNA), která po volbách vytvořila vládní koalici s Levicovou socialistickou stranou (Sosialistisk Venstreparti, SV) a (ex)agrární Stranou středu (Senterpartiet, Sp). Premiérem se stal předseda DNA Jens Stoltenberg, který v čele exekutivy vystřídal Kjell-Magne Bondevika z Křesťanské lidové strany (Kristelig Folkeparti, KrF). Ta utrpěla největší ztrátu voličské podpory, naopak historicky nejúspěšnějšího výsledku dosáhla Strana pokroku (Fremskrittspartiet, FrP) charismatického Carla Ivara Hagena. Složení a samotná existence „rudozelené“ vládní koalice, která nemá doposud v norské historii obdobu, přitom naznačují možné změny v dosavadním mechanismu fungování stranickopolitického systému.

Cílem předkládaného textu je analýza výsledků zářijových voleb, přičemž pozornost bude z kontextuálních důvodů věnována popisu volebního systému, volbám v roce 2001 a vývoji na politické scéně v letech 2001 až 2005. Zvláštní důraz je pak kladen na možné budoucí změny, které by mohly výstupy voleb v roce 2005 přinést pro fungování norského systému politických stran.

1. Volební systém

Poměrný volební systém byl v Norsku zaveden v roce 1920, kdy nahradil do té doby používaný většinový systém.² Země byla na základě volební reformy rozdělena do několika vícemandátových obvodů, jako volební formule byl používán d'Hondtův dělitel (dělí se postupně čísly 1, 2, 3...). V roce 1953 byl zároveň se zrušením rozdělení volebních obvodů na venkovské a městské nahrazen d'Hondtův dělitel

¹ Přesnější a v odborné literatuře běžnější je klasifikace norského parlamentu jako reprezentanta modifikovaného unikameralismu. Po volbách se totiž poslanci Stortingu rozdělují do dvou interních sekcí, a sice do Odelstingu, jenž čítá tři čtvrtiny poslanců, a do Lagtingu, jehož členy je zbývající čtvrtina zákonodárců (srov. Arter 1999: 212, Kysela 2004: 140–141, Petersson 1994: 85).

² Konkrétně se jednalo o variantu dvoukolového většinového systému, kdy v prvním kole byl zvolen kandidát, jenž obdržel absolutní většinu hlasů. V případě, že se nikomu nepodařilo získat nadpoloviční většinu hlasů, konalo se kolo druhé, jehož se mohli účastnit všichni uchazeči, kteří kandidovali v kole prvním. Ve druhém kole pak stačila pro zvolení relativní většina hlasů (Caramani 2000: 738–739, Grzybowski 1989: 68–69).

modifikovanou verzí dělitele Sainte-Laguë (dělí se postupně čísly 1,4; 3, 5, 7...).³ Od roku 1985 se pak rozdělují mandáty na dvou úrovních, když došlo jednak ke zvýšení celkového počtu mandátů a jednak k tomu, že část mandátů byla vyčleněna jako kompenzační.

V současnosti (od roku 2003) je pro volební účely rozděleno území Norska na 19 volebních obvodů, které odpovídají správnímu rozdělení země a jejichž velikost se pohybuje v rozmezí 4–17⁴ mandátů. V první fázi se přiděluje 150 mandátů na úrovni jednotlivých volebních obvodů podle modifikovaného dělitele Sainte-Laguë. Následuje přidělení 19 kompenzačních mandátů na základě největšího zbytku, přičemž každému volebnímu obvodu je vyhrazen jeden kompenzační mandát. Právo účastnit se rozdělování kompenzačních mandátů mají pouze politické subjekty, které obdržely v celostátním měřítku nejméně 4 % hlasů.

Neexistence volební klauzule na úrovni volebních obvodů, velikost volebních obvodů a používaná volební formule mají za následek existenci relativně mírných podmínek nutných pro získání mandátu ve Stortingu. Jako doklad předchozího tvrzení lze uvést příklad liberálů, kteří v 70. a na začátku 80. let 20. století získali parlamentní zastoupení s volebním ziskem pohybujícím se v rozmezí 3,2–3,9 %. Podobně umožnilo v roce 2001 nastavení volebního systému společně s teritoriální koncentrací volební podpory získání mandátu Steinaru Bastesenovi z Pobřežní strany (Kystpartiet, KP).⁵ Obě formace se nicméně následně vzhledem k nízkému volebnímu zisku (méně než 4 %) neúčastnily rozdělování kompenzačních mandátů.

³ Modifikovaný dělitel Sainte-Laguë bývá svými účinky řazen mezi d'Hondtův dělitel (výhodný pro velké strany, zejména v kombinaci s malými volebními obvody) a „ryzí“ dělitel Sainte-Laguë (zvýhodňuje malé politické subjekty). Díky tomu, že se začíná dělit číslem 1,4, znesnadňuje modifikovaný dělitel Sainte-Laguë přístup malých politických subjektů k prvnímu mandátu, hlavně v případě malých volebních obvodů. Nejvíce zvýhodněny tak bývají středně velké subjekty (srov. Grzybowski 1989: 71–72, Havlík et al. 2004: 125).

⁴ Včetně kompenzačních mandátů.

⁵ V celostátním měřítku získala Pobřežní strana pouhých 1,7 % hlasů. Ve volebním obvodu Nordland, který tvoří část západního pobřeží země, odevzdalo hlas Bastesenově straně 10,9 % voličů, což znamenalo získání jednoho mandátu. Za KP se v rámci Nordlandu umístila mimo jiné Strana středu (8,8 %) či liberálové (Venstre, V), kteří obdrželi 2,2 % hlasů.

2. Volby 2001

Po volbách v roce 1997 zformovaly menšinovou vládní koalici tři pravostředové subjekty: Křesťanská lidová strana, Strana středu a Liberální strana, a to přesto, že zdaleka nejvíce hlasů obdržela ve volbách sociální demokracie (volební zisk 35,1 % byl téměř o 20 % lepší než u druhé formace v pořadí, Strany pokroku). Premiérem se stal předseda KrF Kjell Magne Bondevik. Jeho vláda se však ve Stortingu opírala o hlasy pouze 42 poslanců z celkového počtu 165, což mělo za následek řadu neúspěchů při hlasování v parlamentu. Bondevika vystřídal na jaře 2000 na premiérském postu sociální demokrat Jens Stoltenberg poté, co Storting odmítl schválit zákon, který pojednával o dalším pokračování stavby plynové elektrárny na západním pobřeží a se kterým spojil Bondevik otázku důvěry vlády. Proti přijetí zákona se postavila jak levice, tak konzervativci. Stoltenbergova⁶ jednobarevná vláda disponovala ve Stortingu 65 poslanci, nicméně se jí podařilo vládnout zemi až do zářijového termínu voleb (Day 2002: 359).

V případě předchozích dvou volebních klání hrála, pokud ne rozhodující, tak velmi důležitou roli otázka relace Norska k Evropským společenstvím (srov. Valen 1994, Valen 1998). Ne tak v roce 2001, na což doplatila v první řadě Strana středu, která svou identitu staví do značné míry na odmítání členství Norska nejen v Evropské unii, ale i v Evropském hospodářském prostoru,⁷ což ji v roce 1993 vyneslo pozici druhé nejsilnější politické strany (srov. Batory, Sitter 2004: 530; 536, Svåsand 2002, Valen 1994). Volební kampani v roce 2001 tak dominovala ekonomická témata, z nichž je třeba zmínit především otázku redukce daní a využití příjmů z těžby ropy na udržení a rozvoj sociálních služeb, školství a zdravotnictví.

Volební klání skončilo nakonec fiaskem pro DNA, a to i přes to, že zůstala nejsilnějším subjektem na stranickopolitické scéně. Zisk 24,3 % hlasů znamenal nejen oproti posledním volbám pokles o více než 10 %, ale zároveň nejhorší volební výsledek strany od roku 1924 (!). Za zmínku stojí i ta skutečnost, že pro DNA

⁶ V jednačtyřiceti letech se stal bývalý ministr financí a ministr pro ropné a energetické záležitosti jedním z nejmladších premiérů v norské historii.

⁷ Dohoda o vytvoření Evropského hospodářského prostoru, která byla podepsána 2. května 1992 v Portu, znamenala jeden z nejvýznamnějších kroků v procesu zintenzivňování obchodních vztahů mezi členskými státy Evropských společenství a Evropského sdružení volného obchodu (a tedy i Norska). Podpis dohody znamenal vytvoření společné zóny volného obchodu, a také tu skutečnost, že

hlasovalo pouze 56 % z těch voličů, kteří jí odevzdali svůj hlas v roce 1997. Na propadu sociální demokracie měla nemalý podíl Stoltenbergova snaha o „blairizaci“ DNA (částečný posun doprava na pomyslném pravolevém kontinuu) a s tím spojená vládní politika usilující o částečnou privatizaci státního vlastnictví ropy a plynu v pobřežních oblastech, což vyvolalo i vnitrostranické spory ztělesněné ve sporu ministra financí Schjøtt-Pedersena a ministra ropného průmyslu Akselsena.

Více než zdvojnásobení voličské podpory oproti roku 1997 naopak dosáhla SV, která převzala část tradičního programu sociální demokracie v oblasti veřejných služeb, zlepšení pracovních podmínek či zvýšení kvality péče o sociálně slabší skupiny populace, jako jsou svobodné matky nebo imigranti (Madeley 2002: 217).

Faktickým vítězem voleb se tak staly pravostředové formace. Pozici druhé nejsilnější strany zaujali konzervativci, a to přesto, že jejich volební výsledek (21,2 %) nedosáhl nejoptimističtějších predikcí hovořících o vítězství H. Svou pozici uhájila i Křesťanská lidová strana (12,4 %) a co do počtu mandátů i centristé (5,6 %). Naopak zisk necelých 4 % hlasů znamenal propad pro liberály, kteří ztratili 4 ze 6 parlamentních křesel. Takřka nezměněného volebního výsledku dosáhla FrP (14,6 %).

3. Vývoj po volbách v roce 2001

Krátce po volbách se iniciativy při sestavování nové vlády ujali konzervativci, kteří přizvali ke koaliční spolupráci KrF a liberály. V říjnu 2001 byla podepsána koaliční dohoda vlády, v jejímž čele stanul Bondevik. Předseda nejsilnější vládní strany – konzervativců – Jan Petersen obsadil post ministra zahraničí, lídr konzervativních poslanců Per-Kristian Foss se stal ministrem financí. Vládní roli liberálů, kteří disponovali v parlamentu pouze dvěma poslanci, je třeba vidět zejména ve světle snah KrF o omezení dominantní pozice H v kabinetu. Centristé, předchozí vládní partneři KrF a V, zůstali tentokrát v opozici, a to i díky tomu, že během předvolební kampaně vylučovali jakoukoli formu povolební spolupráce s konzervativci. Kooperaci s FrP na vládní bázi Bondevik pro přílišné programatické rozdíly odmítl. Nová vládní koalice se tak opírala ve Stortingu o hlasy 62 poslanců ze

i nečlenské země ES, které dohodu signovaly, mají povinnost dodržovat některá ustanovení Smlouvy o ES (Fiala, Pitrová 2003: 429).

165. FrP nakonec vznik vlády podpořila, nicméně svou další podporu podmínila konkrétní podobou vládní politiky.

První obtíže nové menšinové vlády se objevily již na podzim 2001 v souvislosti s přijetím zákona o rozpočtu. Strana pokroku nejprve odmítla podpořit vládní návrh rozpočtu, nicméně poté, co Bondevik pohrozil spojením hlasování o rozpočtu s otázkou důvěry vládní koalice, Hagenova strana hlasovala pro schválení rozpočtu. Za obratem postoje FrP je třeba vidět kromě změn, které koalice v původním návrhu rozpočtu učinila, snahu pokrokářů vyhnout se přímé podpoře vládního kabinetu a zůstat i nadále v roli alternativní a částečně i protestní strany vymezené vůči tradičním pravicovým formacím.

Politika vládní koalice se nesla ve snaze o snížení celkové daňové zátěže a zintenzivnění privatizačního procesu. Úloha vlády při prosazování programu byla ztížena nejen očekávaným zamítavým postojem levicových subjektů, ale také kritikou privatizace či reformy zdravotnictví⁸ ze strany FrP a rovněž rozpory mezi koaličními partnery. Např. při řešení energetické otázky, konkrétně problematiky hledání alternativních zdrojů, se KrF postavila proti názoru svých partnerů a odmítla další budování plynových elektráren (Aftenposten, 12. 8. 2004). Z hlediska KrF se jako nešťastný ukázal postup některých křesťanských organizací, které odmítaly zaměstnávat homosexuály a rozvedené. K popularitě KrF nepřispělo ani připomínání Bondevikova výroku z roku 1996, ve kterém se postavil proti uzavírání partnerských svazků osob stejného pohlaví. Premiér se sice od tohoto výroku distancoval, nicméně představitelé KrF se k otázce práv homosexuálů odmítali vyjádřit, což bylo vnímáno s rozpaky i vzhledem k homosexuální orientaci konzervativního ministra Fosse (Aftenposten, 24. 2. 2005). Nejednotný přístup koaličních stran provázal i proces přijímání reformy samosprávy. Vědomy si vzájemné názorové difference, z hlediska norské politické scény „výbušné“ téma vztahu země k evropské integraci ponechaly vládní subjekty mimo nastolenou politickou agendu.

Z pohledu personálního došlo během volebního období 2001–2005 v rámci politických stran k několika významným změnám. S novými vedoucími představiteli vstoupila do voleb v roce 2005 hned pětice parlamentních stran. V čele konzervativců

⁸ Např. v roce 2002 se pokrokáři postavili proti vládnímu návrhu rozpočtu a prosazovali navýšení státních dotací nemocnic.

se objevila po ministru zahraničí Petersonovi Erna Solbergová. Po propadu KrF v komunálních volbách v roce 2003 (6,9 %) vyměnil na postu předsedy Valgerdu Svarstad Hauglandovou zastávající mírnějšího přístupu v alkoholové politice Dagfinn Høybråten. V rámci DNA pokračoval již zmíněný střet o „blairizaci“, kdy na jedné straně stálo křídlo Thorbjørna Jaglanda obhajující tradiční profil DNA založený na co nejširší obhajobě sociálního státu a na straně druhé „reformistické“ křídlo vedené Stoltenbergem. Vnitrostranický boj vyvrcholil na počátku roku 2002. Den poté, co nominační výbor strany rozhodl o tom, že nového předsedu DNA zvolí celostátní sjezd, musel být Jagland hospitalizován. O několik týdnů později oznámil, že na post předsedy DNA rezignuje. Novým lídrem sociálních demokratů se tak stal Stoltenberg (Day 2002: 359–360).

Během roku 2003 došlo k výměně i v čele Strany středu, kdy Odd Rogera Enoksena vystřídala Åuslag Hagová. Ikona FrP Hagen sice obhájil post předsedy, nicméně oznámil, že z vedení strany odstoupí v roce 2006 a parlamentní dění opustí po skončení volebního období. Za pravděpodobného Hagenova nástupce je považována poslankyně Siv Jensenová, jež během volebního období 2001–2005 zastávala funkci předsedkyně parlamentního finančního výboru (Aftenposten, 24. 8. 2005). Novým předsedou Pobřežní strany se stal po Steineru Bastesenovi Roy Waage.

4. Volby 2005

4.1. Volební kampaň

Ústřední debata předvolební kampaně se soustředila na ekonomické otázky a problematiku spojenou s úrovní a podobou veřejných služeb a sociálního státu. Hlavní názorové střety proběhly mezi reprezentanty největších stran obou bloků – sociálních demokratů a konzervativců. Hlavním tématem konzervativců se stalo opět snižování daňové zátěže, zvýšení zaměstnanosti a rovněž vstup Norska do Evropské unie. DNA se vrátila do své tradiční role obhájce welfare-state a kritizovala právě daňové škrty a činnost vlády v oblasti sociálních služeb. Stoltenberg rovněž odmítl koncepci soukromého školství a obvinil H ze zvýšení nezaměstnanosti a míry úrokových sazeb. Mezi předvolebními sliby sociálních demokratů se tak objevilo mimo jiné zvýšení počtu pracovníků v sociálních službách (*The Norwegian Labour Party's*

Election Programme 2005–2009). Konzervativci naopak označili sociálnědemokratický koncept školství jako cestu vedoucí ke snížení úrovně vzdělávání. Ani jeden z největších soupeřů neslabil z obavy z inflace rozsáhlejší použití peněz získaných z těžby ropy (*New opportunities. The Conservative Party (Høyre) of Norway's political platform 2005–2009*).

Volební kampaň Křesťanské lidové strany byla tentokrát poněkud defenzivnější než v minulých letech. Mezi tématy, jež zmiňovala, byl boj s chudobou, zvýšení zahraniční pomoci či finanční podpora matkám s malými dětmi. Jako tradiční lze označit důraz na křesťanskou dimenzi vzdělávání (*Politisk program 05–09*).

Nejmenší vládní strana, liberálové, během volební kampaně zdůrazňovala vlastní centristický profil, čímž se částečně distancovala od KrF a H. Jako jeden z hlavních cílů uvedli liberálové snížení daně z příjmů a naopak zvýšení daní dotýkajících se činností, jež poškozují životní prostředí. Postavili se rovněž za větší míru decentralizace a zároveň omezení byrokracie. Zvláštní pozornost věnovali v předvolebním programu pozici malých a středních podnikatelů (*Venstre – The Liberal Party of Norway. Elections 2005*).

Strana pokroku se kromě svých tradičních témat soustředila na způsoby využívání finančních prostředků z těžby ropy, kdy navrhovala nezanedbatelnou část tzv. ropného fondu použít na zlepšení sociálních služeb, infrastruktury a snížení daní. Podle FrP by mělo dojít ke zlepšení boje s organizovaným zločinem podporovaným ze zahraničí (*Prinsipp – og handlingsprogram 2005–2009*).

Odklon Sp od pravicových stran dokumentuje zvýšený akcent, jež věnovali centristé zlepšení státu blahobytu vedle svých tradičních programových priorit (ochrana životního prostředí, obhajoba zájmů farmářů). Specifické místo ve volebním programu Sp přitom patřilo reformě zdravotnictví se zvláštním důrazem na provoz porodnic a ambulancí. Podobně jako socialistické strany odmítli centristé privatizaci škol a znovu se postavili proti vstupu země do EU (*Senterpartiets prinsipp – og handlingsprogram 2005–2009*).

Esenciální částí volební kampaně SV se stalo zvýšení úrovně sociálního státu, jehož existenci dle slov levicových socialistů ohrozila pravicová vláda. SV se postavila proti pokračování privatizace, pro reformu zdravotnictví (včetně prosazení bezplatné zubní péče pro mladší 21 let) i školství (garantování školních pomůcek zdarma),

zvýraznění progresivnosti daňového systému. Významnou roli se hrálo v jejím volebním programu zdůrazňování environmentální dimenze v průmyslové, dopravní či energetické politice či posílení prvků přímé demokracie (*SVs arbeidsprogram 2005–09*).

Z hlediska možné podoby nové vlády se hrála důležitou roli intenzifikace kooperace mezi sociálními demokraty, levicovými socialisty a centristy, mimo jiné díky dobrým relacím Stoltenberga a předsedkyně SV Kristin Halvorsenové. Centristé, zůstavše po volbách v roce 2001 mimo Bondevikovu pravostředovou vládní koalici, se názorově přiblížili hlavní opoziční formaci, DNA. V červenci 2005 proběhla tisková konference, na níž Stoltenberg, Halvorsenová a předsedkyně Sp Hagová deklarovali jako společný cíl vytvoření vládní koalice. Zároveň předložili dokument obsahující přibližně 150 bodů tvořící základ potenciální vládní spolupráce a dali tím vzniknout tzv. Rudozelené alianci. Kooperaci nezabránily ani rozdílné názory stran týkající se zahraniční (DNA podporuje vstup Norska do EU, zatímco Sp⁹ a SV jsou proti, navíc SV se staví i proti členství země v NATO) či energetické politiky, kdy SV a Sp akcentují ve svém programu ekologické aspekty více než DNA (Aftenposten, 15. 7. 2005).

4.2. Výsledky voleb

Vítězem zářijových voleb, kterých se zúčastnilo 77,1 % oprávněných voličů, se stala Strana práce, která získala 32,7 % hlasů a oproti roku 2001 si polepšila o 18 mandátů.¹⁰ Zlepšení zaznamenala DNA ve všech volebních obvodech, přičemž nejlepšího volebního výsledku dosáhli sociální demokraté ve volebních obvodech Hedmark (45,9 % hlasů) a Oppland (44,2 % hlasů). Za zmínku stojí, že zvítězila ve všech volebních obvodech kromě obvodů Vest-Agder, Rogaland a Møre og Romsdal. Z největšího nárůstu voličské podpory se sociální demokraté mohli těšit v obvodech Finnmark (+ 13,5 %) a Nordland (+ 12,5 %). I v obvodech s nejhoršími výsledky (Vest-Agder – 23,9 % a Rogaland – 24,6 %) si DNA významně polepšila (o 7,2, resp. 6,8 %). Sociálním demokratům se tak vyplatil návrat k tradičnímu profilu strany

⁹ Z této perspektivy je nikoli nezajímavá část předvolebního programu Strany středu varující před vytvořením proevropské většiny DNA a H ve Stortingu.

¹⁰ Při srovnání zisku mandátů jednotlivých stran v roce 2001 a 2005 je třeba mít na paměti zvýšení počtu křesel ve Stortingu z 165 na 169, ke kterému došlo před volbami 2005.

jakožto obhájkyňe státu blahobytu a rozsáhlého systému veřejných služeb. Na druhou stranu je nutno říci, že přes výrazný nárůst voličské podpory představuje zářijový výsledek druhý nejhorší volební zisk DNA od roku 1930 (!).

Jako pomyslného druhého vítěze volebního klání můžeme označit Hagenovu Stranu pokroku. Zisk 22,1 % a 38 mandátů představuje vůbec nejlepší volební výsledek FrP v historii. Regionální rozložení voličské podpory FrP lze přitom označit jako relativně rovnoměrné – ve většině případů se zisky Strany pokroku pohybovaly v rozmezí 17 až 25 % hlasů. Výjimku v tomto ohledu znamenaly na jedné straně volební obvody Østfold (26,9 % hlasů) a Møre og Romsdal (26,3 % hlasů) a na straně druhé volební obvod Sogn og Fjordane (15,4 % hlasů). Největší nárůst voličské podpory zaznamenala FrP v obvodě Vest-Agder (+ 13,2 %), kde byl volebním lídrem pokrokářů Henning Skumsvoll, známý komunální politik. Na mimořádném úspěchu FrP se podepsalo mimo jiné zklamání pravicových voličů, kteří nebyli zcela spokojeni s politikou pravicové vlády a chápali FrP jako alternativu tradičních pravostředových stran v čele s H. V tomto ohledu Hagenovi pomohlo i to, že před volbami odmítl podporu případné nové pravostředové vlády, pokud by v jejím čele znovu stanul Bondevik (Aftenposten, 12. 9. 2005).

Největší zklamání znamenaly volební výsledky pro konzervativce a Křesťanskou lidovou stranu, největší subjekty dosavadní vládní koalice. Konzervativcům dalo důvěru o více než deset procent voličů méně než v roce 2001. Zisk 14,1 % hlasů znamenal 23 mandátů, o 15 méně než na základě výsledků předchozích voleb. Ve všech volebních obvodech byly zisky konzervativců nižší než v roce 2001 (nejvyšší ztrátu hlasů si připsali H v obvodech Akershus a Vestfold, v obou případech ubylo konzervativcům více než 10 % hlasů). Relativně dobrých výsledků, přesahujících 15 % hlasů, dosáhli H převážně ve volebních obvodech na jihu země (Akershus – 20,6 % hlasů, Oslo – 19,8 % hlasů). Naopak nejmenší přízeň voličů měli H ve volebních obvodech Nord-Trøndelag (6,9 % hlasů), Hedmark a Oppland (v obou případech se konzervativcům podařilo oslovit pouze 8 % voličů). Volební ztráty H oproti roku 2001 se jeví ještě zřetelnější, když zmíníme, že zatímco v roce 2001 získali konzervativci v devíti volebních obvodech více než 20 % hlasů (v obvodě Akershus dokonce 31,7 % hlasů) a ani v jednom volebním obvodě neklesly jejich zisky pod desetiprocentní hranici, v roce 2005 to byl pouze obvod Akershus, ve

kterém se H podařilo oslovit víc jak 20 % voličů. Naopak tentokráte se straně Solbergové celkem v osmi případech nepodařilo dosáhnout zisku 10 %.

Ve vztahu ke svému předchozímu volebnímu zisku dopadla ještě hůře KrF, jejíž volební podpora se ztenčila téměř na polovinu. Podobně jako konzervativci i KrF ztratila voliče ve všech volebních obvodech a pouze v jediném se jí podařilo zaznamenat více než 15 % hlasů (konkrétně se jednalo o volební obvod Vestfold, kde obdržela 18,9 % hlasů¹¹), zatímco v roce 2001 se jí hranici 15 % hlasů podařilo překročit hned v šesti obvodech. Navíc v deseti volebních obvodech nedosáhla voličská podpora Bondevikovy formace ani 5 %. Na volebním propadu a historicky vůbec nejhorším výsledku KrF (6,8 % hlasů a 11 mandátů) se odrazila mimo jiné neoblíbenost premiéra Bondevika. Dva měsíce před volbami jej jako vhodného kandidáta na předsedu vlády označilo pouhých 21 % respondentů oproti 56 % dotazovaných, kteří preferovali Stoltenberga. Navíc samotná KrF byla v předvolebních průzkumech vnímána jako druhá nejméně akceptovatelná politická strana po FrP (Aftenposten, 1. 7. 2005).

Méně hlasů (8,8 %) oproti předchozím volbám získala i SV. Možnou příčinu poklesu voličské přízně levicových socialistů lze spatřovat v odmítavém postoji části členské základny ke sblížení s DNA, jež je především staršími členy strany vnímána spíše jako hlavní konkurent než partner pro vládní spolupráci (předchůdkyně levicových socialistů, Socialistická lidová strana – SF, vznikla v roce 1961 odštěpením právě od DNA jako důsledek nesouhlasu s členstvím Norska v NATO). Nejlepšího volebního výsledku (13,9 % hlasů) dosáhla SV v Oslu, naopak nejhůře (5,9 % hlasů) se jí vedlo ve volebním obvodu Møre og Romsdal.

Jedinou vládní stranou, která zvýšila své zastoupení ve Stortingu, zůstala V. Liberálům se podařilo oslovit 5,9 % voličů (nejlepší výsledek od roku 1969), což znamenalo po přepočtu 10 parlamentních křesel. Jako zajímavý se jeví volební výsledek liberálů z pohledu podílu kompenzačních mandátů, neboť ty tvořily díky nastavení volebního systému 40 % z celkového počtu poslaneckých míst liberálů. Liberálové si polepšili ve všech volebních obvodech, nejúspěšnější přitom byli v Oslu (9,3 % hlasů), nejméně hlasů obdrželi ve volebním obvodu Finnmark (2,2 % hlasů).

¹¹ V čele kandidátní listiny KrF ve volebním obvodě Vestfold stál dlouholetý poslanec a bývalý ministr školství Jon Lilletun.

Ještě o jednoho poslance více než V získala Sp, které odevzdalo hlas 6,5 % voličů a jejíž regionální rozložení voličské podpory nedoznalo oproti roku 2001 takřka žádných změn. Sp sice zaznamenala oproti roku 2001 zlepšení v každém z volebních obvodů, nicméně v žádném z nich si nepolepšila o více než 3,3 % hlasů. Ve 14 volebních obvodech byl její volební zisk lepší pouze o ne více než 1,2 % hlasů.

Po osmi letech neobhájila parlamentní zastoupení Pobřežní strana, a to i přesto, že poprvé kandidovala ve všech (tedy i vnitrozemských) volebních obvodech. Do Stortingu se nedostal ani komunistický Rudý volební svaz (Rød Valgallianse), který podle některých předvolebních průzkumů mohl překročit volební práh.

Z hlediska porovnání výsledků obou bloků ucházejících se o vládní úřad zvítězil s náskokem ten levostředový. Sociální demokraté, levicoví socialisté a centristé se mohli těšit z přízně 48 % voličů oproti 26,8 % dosavadních vládních stran. Přestože společně s FrP – nehledě na již zmíněné odmítnutí spolupráce pokrokářů a dosavadní vlády – byl zisk pravicových stran (48,9 %) větší než levostředového bloku, rozložení poslaneckých mandátů, kdy DNA, SV a Sp disponují po volbách ve Stortingu většinou (87 křesel ze 169), determinovalo následnou podobu vládní koalice.

Podle očekávání se novým premiérem stal Jens Stoltenberg, který představil králi Haraldu V. členy své vlády 17. října 2005. Post ministryně financí obsadila šéfka SV Kristin Halvorsenová, předsedkyně Sp Åslaug Hagová byla pověřena řízením ministerstva pro místní správu a regionální rozvoj. Jako sporné se ukázaly během procesu formování vládní koalice některé environmentální otázky (exploatace arktických oblastí či budování plynových elektráren), zahraniční politika zejména ve vztahu k EU (ministrem zahraničí se stal Jonas Gahr Støre, který byl členem vlád Gro Harlem Brundtlandové) a rozsah financování veřejných služeb. Strany se shodly na zvýšení výdajů na rozvoj sociálního státu, vládní participace centristů se odrazila ve slibu větší podpory zemědělcům, vyšší pozornost by měla být věnována ochraně životního prostředí (ministryní životního prostředí se stala Helen Bjørnøyová z SV). Největší zastoupení má ve vládě DNA (10 ministrů včetně Stoltenberga), čtyři ministerské posty získali levicoví socialisté, stejně jako centristé.

5. Volby 2005 a možné dopady na stranický systém

Ze systémového hlediska lze vyzdvihnout především čtyři výstupy zářijových voleb. Za prvé, sociální demokraté dokázali oproti předchozím volbám výrazně zvýšit svůj volební zisk a vrátili se na post s výraznou převahou nejsilnější politické strany. Jejich náskok před druhou FrP činil 10,6 % hlasů oproti roku 2001, kdy Konzervativní strana zaostala za DNA o 3,1 % hlasů. Na druhou stranu je třeba konstatovat, že v minulosti byla pozice sociálních demokratů silnější a volební zisk 32,3 % hlasů lze z historické perspektivy označit za podprůměrný. Zůstává tak otázkou, zda je možné v současnosti hovořit o DNA jako o dominantní straně. Odpověď na tuto otázku mohou pomoci nalézt příští volby, které se uskuteční v roce 2009 a kdy bude záležet na tom, zda se podaří sociální demokracii opětovně zvýšit svou voličskou podporu.

Zbývající tři významné momenty se netýkají samotných volebních výsledků, ale podoby vládního kabinetu, který na jejich základě vznikl. Vůbec poprvé v historii vytvořila DNA koaliční vládu. Vládní participace sociálních demokratů měla až do roku 2005 podobu většinových či menšinových, nicméně vždy jednobarevných kabinetů. Změnu strategie sociální demokracie je třeba vidět především ve světle skutečnosti, že DNA měla „v zádech“ strašák v podobě volebního neúspěchu z roku 2001, což ji přimělo k předvolební kooperaci a sblížení s SV a Sp, jejímž výsledkem bylo zformování explicitní alternativy pravostředové vlády. Podobně, poprvé v historii, se součástí vládní koalice stali levicoví socialisté, kteří doposud „pouze“ podporovali menšinové sociálnědemokratické vlády a jako vládní partneři byli pro představitele DNA nepřijatelní. Naopak vládní zkušenosti má třetí člen Stoltenbergovy koalice, Strana středu. Její dosavadní vládní působení však znamenalo participaci v pravostředových vládách, přičemž kooperace s DNA se omezila na podporu jedné sociálnědemokratické vlády v 30. letech 20. století. Odcizení centristů od stran pravostředové koalice (v první řadě H) se projevilo již před volbami v roce 2001, pokračovalo jejich neúčastí v Bondevikově kabinetu a vyvrcholilo právě spoluprací s DNA a SV, která ukázala na principiální slučitelnost programatické báze Sp a socialistických stran.

6. Závěr

Výsledky voleb v roce 2005 přinesly náznaky možných změn ve fungování norského stranickopolitického systému, který přibližně od poloviny 60. let 20. století vykazoval charakteristiku dvoublokové soutěže na jedné straně reprezentované socialistickými stranami (DNA, SF, resp. SV) a na straně druhé pravostředovými formacemi (H, KrF, V, Sp, později s výhradami i FrP). Vítězem voleb se stala sociální demokracie, které se podařilo oproti roku 2001 významně navýšit svůj volební zisk, jenž přesto nedosáhl úrovně přízně voličů sociální demokracie z předchozích období. Do příštích let proto zůstává nezodpovězenou otázkou setrvání pozice DNA jako dominantní formace v rámci norského systému politických stran. Druhá skončila s historicky nejvyšší volební podporou Pokroková strana, která se tak stala největším subjektem v pravém části stranického spektra. Naopak jako poražené vyšly z voleb dosavadní vládní strany. Konzervativci a Křesťanská lidová strana si pohoršili o třetinu, resp. polovinu hlasů, a přestože liberálové dokázali svou volební podporu navýšit, v celkovém součtu hlasů ve srovnání s rokem 2001 exvládní strany významně zaostaly.

Vzhledem k tomu, že volební ztrátu utrpěli i levicoví socialisté, pro podobu budoucí vlády se ukázala jako rozhodující role Strany středu. Někdejší vládní partner pravicových stran se po volbách v roce 2001 nestal součástí Bondevikova kabinetu a před volbami v roce 2005 kooperoval s DNA a SV s cílem vytvoření rudozelené alternativy dosavadní vlády. Na základě povolebního vyjednávání skutečně vznikla levostředová vláda zahrnující zmíněné tři subjekty.

Z perspektivy dosavadní evoluce norského politického systému se jeví jako důležité tři nové okamžiky. Poprvé došlo k vytvoření většinové koaliční vlády za účasti sociální demokracie, poprvé získali vládní zastoupení levicoví socialisté a poprvé se ve vládní koalici s levicovými subjekty ocitla z pravicového bloku „přeběhnuší“ Strana středu. Do budoucna tak bude zajímavé sledovat, zda změny, které se udály následkem voleb v roce 2005, zůstanou trvalými a zda se projeví v proměně logiky dosavadního fungování stranického systému založené na dvoublokové soutěži. Jako důležitou je nutno v této souvislosti chápat zejména budoucí roli Sp, která by se v příštích letech mohla ocitnout v pozici pivotální strany, využívající svůj koaliční potenciál k participaci ve vládních koalicích jak nalevo, tak napravo od politického

středu. Na druhou stranu, pokud se ukáže ideologická vzdálenost centristů a pravicových stran jako příliš velká a vzájemná kooperace jako nemožná, je pravděpodobná „pouhá“ modifikace dvoublokové kompetice spočívající ve změně stranického složení jednotlivých bloků v duchu vývoje před volbami v roce 2005.

Tab. 1. Výsledky voleb do Stortingu v letech 2001 a 2005 (strany, které získaly zastoupení ve Stortingu)

	2001		2005	
	Hlasy v %	Mandáty (165)	Hlasy v %	Mandáty (169)
DNA	24,3	43	32,7	61
FrP	14,6	26	22,1	38
H	21,2	38	14,1	23
SV	12,5	23	8,8	15
KrF	12,4	22	6,8	11
SP	5,6	10	6,5	11
V	3,9	2	5,9	10
KP	1,7	1	0,8	0
Volební účast v %	74,5		77,1	

Zdroj: *Parties and Elections in Europe. Norway*

Tab. 2. Výsledky voleb do Stortingu v roce 2005 (počet a podíl hlasů pro jednotlivé politické strany)

Pol. strana	% hlasů	Počet hlasů	Pol. strana	% hlasů	Počet hlasů
DNA	32,7	862 757	MDG	0,1	3 652
FrP	22,1	582 284	D	0,1	2 706
H	14,1	372 008	Aml	0,1	1 932
SV	8,8	233 069	NKP	0	1 066
KrF	6,8	178 889	Rp	0	727
Sp	6,5	171 124	SPP	0	660
V	5,9	156 081	LFp	0	213
RV	1,2	32 365	NRA	0	94
Kyst	0,8	21 946	PSp	0	65
Pp	0,5	13 559	Spa	0	43
KsP	0,1	3 865			

Zdroj: Statistics Norway (<http://www.ssb.no/>)

Tab. 3. Výsledky voleb do Stortingu v roce 2005 (dle volebních obvodů v %, strany, které získaly parlamentní zastoupení)

	DNA	SV	RV	Sp	KrF	V	H	FrP
Østfold	35,7	7,2	0,6	4,9	6,9	4	11,9	26,9
Akershus	30,5	7,9	0,8	3,9	3,9	7,6	20,6	23,5
Oslo	31,5	13,4	3	1,1	3,6	9,3	19,8	17,3
Hedmark	45,9	8,8	0,5	10,3	3,2	3,6	8	17
Oppland	44,2	7,9	0,5	12,7	4	4,4	8	17
Buskerud	36,2	7,3	0,6	6,4	4,4	5,1	15,1	24,1
Vestfold	30,2	8,4	0,6	3,6	6	5	15,3	29,3
Telemark	39,3	9,1	0,8	6,8	7,8	3,7	9,4	22,1
Aust-Agder	29	7,8	0,5	5,3	12,7	5,4	12,7	25
Vest-Agder	23,9	6,5	0,4	4,2	18,9	5,4	14,7	24
Rogaland	24,6	6,3	0,5	6,3	12,2	7	15,3	26,1
Hordaland	27,9	7,5	3,4	5	8,8	7	16,4	22,2
Sogn og Fjordane	29,5	9,1	0,6	21	9	5,8	8,4	15,4
Møre og Romsdal	26,1	5,9	0,4	8,4	11	7,6	12,8	26,3
Sør-Trøndelag	38,3	10,7	1,1	8,5	4,9	4,5	12,5	17,8
Nord-Trøndelag	40	11,5	0,5	16,3	4,7	4,3	6,9	14,9
Nordland	36,3	11,2	0,9	9,1	4,5	3,3	8,4	22,6
Troms	33	9,6	1,2	7,7	4,5	3,1	9	22,9
Finnmark	40,3	12,9	0,2	6,1	4	2,2	9,3	17,7
Celkem	32,7	8,8	1,2	6,5	6,8	2,9	14,1	22,1

Zdroj: Statistics Norway (<http://www.ssb.no/>)

Seznam použitých zkratk politických stran

- Aml Kandidátka odpůrců potratů (Abortmotstandernes Liste)
- D Demokraté (Demokratene)
- DLF Liberální lidová strana (Det Liberale Folkeparti)
- DNA Norská strana práce (Det norske Arbeiderparti)
- FrP Strana pokroku (Fremskrittspartiet)
- H Konzervativní strana (Høyre)
- KrF Křesťanská lidová strana (Kristelig Folkeparti)
- KsP Strana křesťanské jednoty (Kristent Samlingsparti)
- Kyst Pobřežní strana (Kystpartiet)
- LFp Liberální lidová strana (Det Liberale Folkeparti)
- MDG Strana životního prostředí – Zelení (Miljøpartiet De Grønne)
- NKP Norská komunistická strana (Norges Kommunistiske Parti)
- NRA Norská republikánská aliance (Norsk Republikansk Alliansen)
- Pp Strana důchodců (Pensjonistpartiet)
- PSp Strana pивní jednoty (Pilsens Samlingsparti)
- Rp Reformní strana (Reformpartiet)
- RV Rudý volební svaz (Rød Valgalliansen)
- SPP Laponská lidová strana (Samefolkets Parti)
- Sp Strana středu (Senterpartiet)
- SP Strana společnosti ((Samfunnspartiet)
- SV Levicová socialistická strana (Sosialistisk Venstreparti)

Literatura:

- Aftenposten, 12. 8. 2004, 24. 2. 2005, 1. 7. 2005, 15. 7. 2005, 24. 8. 2005, 12. 9. 2005.
- Arter, David (1999): *Scandinavian Politics Today*. Manchester & New York: Manchester University Press.
- Batory, Agnes a Sitter, Nick (2004): Cleavages, competition and coalition-building: Agrarian parties and the European question in Western and East Central Europe. *European Journal of Political Research*, Vol. XLIII, No. 4, pp. 523-546.
- Caramani, Daniele (2000): *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815. Electoral Results by Constituencies*. London: Macmillan.
- Day, Alan (2002): *Political Parties of the World*. London: John Harper Publishing.
- Fiala, Petr a Pitrová, Markéta (2003): *Evropská unie*. Brno: CDK.
- Grzybowski, Marian (1989): *Systemy polityczne Współczesnej Skandynawii*. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Havlík, Vlastimil - Šedo, Jakub - Čaloud, Dalibor (2004): Systémy poměrného zastoupení. In. Chytilík, Roman - Šedo, Jakub (eds.) (2004): *Volební systémy*. Brno: MPÚ, pp. 104-142.
- Kysela, Jan (2004): *Dvoukomorové systémy. Teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Madeley, John T. S. (2002): Outside the Whale: Norway's Storting Election of 10 September 2001. *West European Politics*, Vol. XXV, No. 2, pp. 212-222.
- New opportunities. The Conservative Party (Høyre) of Norway's political platform 2005–2009*. (<http://www.hoyre.no/Saker/1055842224.82>).
- Petersson, Olof (1994): *The Government and Politics of the Nordic Countries*. Stockholm: Fritzes.
- Politisk program 05–09*.
(http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,160280&_dad=portal&_schema=PORTAL).
- Prinsipp – og handlingsprogram 2005–2009*.
(http://www.frp.no/filestore/Program_FrP.pdf).
- Senterpartiets prinsipp – og handlingsprogram 2005-2009*.
(http://www.senterpartiet.no/dokumentene/7653/0/senterpartiets_prinsipp_og_handlingsprogram_2005_2009_-_nynorsk.doc).
- Svåsand, Lars (2002): The Re-Emergence of the EU Issue in Norwegian Politics. *Scandinavian Studies*, Vol. LXXIV, No. 3, pp. 329-350.
- SVs arbeidsprogram 2005–09*. (<http://www.sv.no/politikken/program/english/>).
- Valen, Henry (1994): Norway: A Storting Election in the Shadow of the EU. *Electoral Studies*, Vol. XIII, No. 2, pp. 169-179.
- Valen, Henry (1998): Norway: The Storting Election of September 15, 1997. *Electoral Studies*, Vol. XVII, No. 4, pp. 555-560.
- Valen, Henry (2003): The Storting election in Norway, September 2001. *Electoral Studies*, Vol. XXII, pp. 153-193.
- Venstre – The Liberal Party of Norway. Elections 2005*.
(<http://www.venstre.no/vev/00015D82-8000000B/>).

Elektronické zdroje jsou aktuální k 10. 4. 2006.